

ABDULLAH B. EBÛ DÂVÛD VE ESERLERİ

ABDULLAH B. ABU DAWUD AND HIS BOOKS

Abdulkadir KARAKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, e-mail:
akarakus@siirt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2387-2402

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 2 Aralık 2018/ 2 December 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 11 Aralık / 11 December 2018

Yayın Tarihi / Published: 6 Ocak 2019 / 6 January 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak / January

Cilt / Volume: 5 Sayı / Issue: 1 Sayfa / Pages: 52-81

Öz

Tefsir ve Kur'an tarihi konusunda eser veren önemli isimlerinden birisi olan İbn Ebû Dâvûd, sadece bu alanlarda değil, İslâmî ilimlerin hemen hemen her dalında bilgi sahibi olan ilk dönem ilim adamlarımızdan bir tanesidir. Kur'an tarihine dair mühim kaynaklardan olan, Kitâbü'l-Mesâhif ismiyle kaleme alınan pek çok eser içerisinden, elimize ulaşan tek nüsha İbn Ebû Dâvûd'un eseridir. Bu eserler Kur'an'ın Mushaf haline geliş sürecini tüm detaylarıyla gözler önüne seren kitaplardır. Özellikle İbn Ebû Dâvûd'un Kitâbü'l-Mesâhif'inde Kur'an'ın yazılması, cemedilmesi, istinsahı gibi konuların yanında sahabenin ve tabiinin özel Mushaf'larından bahsedilmektedir. Ayrıca o günün insanının Kur'an ile olan münasebetleri, Kur'an algıları gibi pek çok konular bu kitaplarda gözler önüne serilmektedir. Biz de bu makalemizde bu eserin müellifi, Abdullah b. Ebû Dâvûd'u, onun hayatını, ilmî kişiliğini, kendisini yetiştiren hocalarını, yetiştirdiği öğrencilerini ve eserlerini tanıtmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an Tarihi, Kıraat, İbn Ebû Dâvûd, Kitâbü'l-Mesâhif.

Abstract

Ibn Abu Dawud, one of the important figures who wrote about the history of Qur'an and exegesis, is one of the first scholars of our age who has knowledge in almost every branch of Islamic sciences and gives important books in these fields. One of the most important sources on the history of the Qur'an is the book of Ibn Abu Dawud, the only copy of the book which was written by the name of Kitab al-Masahif. These works are the books that reveal all the details of the process of Qur'an becoming Mushaf. Especially in Ibn Abu Dawud's Kitab al-Masahif, have been mentioned Qur'an's writing, collecting, copying as well as the special Mushaf of the sahaba and tabiin.. In this article, we will try to introduce Abu Dawud, his life, his scientific personality, his teachers, his students and his books.

Keywords: Exegesis, History of the Qur'an, Qiraah, Ibn Abu Dawud, Kitab al-Masahif.

GİRİŞ

1. Hayatı

1.1. Doğumu ve Çocukluğu

İsmi, Abdullah b. Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd¹ b. Amr b. İmrân'dır.² Künyesi ise, Ebû Bekir b. Ebû Dâvûd'dur. Ailesi Yemen'de Arapların iki ana kolundan biri olan Kahtânîler'e³ mensup Ezd⁴ kabilesinden olduğundan dolayı Ezdî⁵ ve doğduğu yere nispeten de Sicistânî nisbesiyle meşhurdur.⁶

İbn Ebû Dâvûd 230/844 yılında dünyaya geldi. Doğum yeri ile ilgili kaynaklarımızda ifade edilen Sicistân,⁷ Sistân⁸ ve İsfehân gibi yerler⁹ aslında aynı yerlerdir. İbn Ebû Dâvûd da meşhur adıyla Sicistân'da doğmuştur.¹⁰ Sicistân, pek çok muhaddisin ve ilim erbabının yetiştiği önemli bir ilim ve irfan merkezidir.¹¹ Sicistân'da doğan Abdullah b. Ebû Dâvûd, bugün İran sınırları içerisinde tarihi bir şehir olan Nişâbur'da¹² büyümüştür.

¹ İbnü'n-Nedîm, *Fihrist* (Beirut: Dâru'l-ma'rifeti Beirut, 1417/1997), 284; Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî (Ricâli ulûmi'l-Kur'ân)* (b.y.: Müessesetü'l-buhûs ve't-tahkîkâtî's-sekâfiyye ts), 1: 118.

² Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî*, 1: 118.

³ Kahtânîler hakkında bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Kahtân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 201-202.

⁴ Ezd kabilesi hakkında fazla bilgi için bk. Hüseyin Algül, "Ezd, Benî Ezd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 22: 46-47.

⁵ Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî*, 1: 118.

⁶ Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî*, 1: 119; Âdil Nevbahtî, *Mu'cemü'l-müfessirîn* (Beirut 1983), 1: 309; İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284; Ali Yardım, "İbn Ebû Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19: 429.

⁷ Sicistân: Asıl adı Esbehân/İsfehân olan büyük bir yerleşim yeridir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beirut: Dâru Sâdır, 1995), 3: 190; Basra'nın köylerinden bir tanesidir. Bk. İbn Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü'l-â'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beirut: Dâru Sadr, 1994), 2: 405.

⁸ İbn Ebî Dâvûd, *Müsnedü Âişe*, nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin (Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Aksâ, 1405/1985), neşredenin girişi, 9; Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî*, 1: 119; C. E. Bosworth, "Sistân", *The Encyclopaedia of Islam (New Edition)* (Leiden: E. J. Brill, 1996), 9: 546.

⁹ Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî*, 1: 119; Âdil Nevbahtî, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, 1: 309.

¹⁰ İbn Ebî Dâvûd, *Müsnedü Âişe*, neşredenin girişi, 6; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beirut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1422/2002), 16: 341; Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ* (b.y.: Müessesetü'r-Risâle 1405/1985), 13: 221-222; Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Mizânü'l-îtidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beirut: Dâru'l-ma'rifeti lî't-tibâa ve'n-neşr, 1963), 2: 433; Hayreddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (b.y.: Dâru'l-İlim lî'l-Melâyîn 2002), 4: 91.

¹¹ İbn Ebî Dâvûd, *Müsnedü Âişe*, neşredenin girişi, 9; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 3: 190.

¹² Nişabur hakkında bilgi edinmek için bk. Osman Gazi Özgüdenli, "Nişâbur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 149-151.

Abdullah, Sünen sahibi Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'âs'ın¹³ (ö. 275/889) oğludur.¹⁴ Ailesinin ilmî bir geleneğe sahip olması, Abdullah'ın daha çocukluğundan itibaren ilmî faaliyetler içerisinde olmasına zemin hazırlamıştır.¹⁵ Çok zeki olan Abdullah ilk hadis dersini de, 241/855 yılında Muhammed b. Eslem'den¹⁶ (ö. 242/856) almış; “babası da oğlunun ilk dersine böyle önemli bir âlimin rehberliğinde başlamasından dolayı memnuniyetini belirtmiştir.”¹⁷

1.2. Gençliği ve İlim Öğrenmek İçin Yaptığı Seyahatler

İbn Ebû Dâvûd babasıyla birlikte o günün seçkin ilim merkezlerine uzun seyahatler yapmıştır.¹⁸ Bu seyahatlerinde Horasan, Cibâl,¹⁹ İsfahan, Fâris, Basra, Bağdat, Kûfe, Medine, Mekke, Mısır, Şam, Cezîre gibi bölgeleri dolaşmış ve bütün bu yerlerden pek çok tecrübe edinmiş ve çok miktarda hadis kaydetmiştir.²⁰ Bağdat'a yerleşerek orada ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür.²¹

Hatîb Bağdâdî²² (ö. 463/1071) diyor ki, “Ebû Bekir b. Ebû Dâvûd babası ile birlikte Sicistan'dan çıkıp doğu ile batı arasındaki birçok şehri dolaştı. Horasan, Cibâl, İsfahân, Basra, Bağdat, Kûfe, Mekke, Medine, Şam, Cezîre, Sugûr,²³ İran ve Mısır şehirlerinden birçoğuna uğrayıp, birçok âlimden dinleyerek ve yazarak ilim aldı. Bağdat'ı vatan edinip oraya yerleşti. Birçok ilmî sahada kitaplar yazdı. Fıkıh ilminde derin âlim olup, hadis ilminde de hafız idi. Yüz binden fazla hadis

¹³ Büyük hadis âlimlerinden Kütüb-i Sitte adı verilen meşhur altı hadis kitabından birinin sahibi bk. Yaşar Kandemir, “Ebû Dâvûd es-Sicistânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10: 119-121.

¹⁴ Ali Yardım, “İbn Ebû Dâvûd”, 19: 429.

¹⁵ Âdil Nevbahtî, *Mu'cemül-müfessirîn*, 1: 309.

¹⁶ Tûs şehrinin zahit muhaddisidir. Bk. Raşit Küçük, “Muhammed b. Eslem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 527-528.

¹⁷ Ali Yardım, “İbn Ebû Dâvûd”, 19: 429.

¹⁸ Bk. Zehebî, *Mizânü'l-îtidâl*, 2: 433; Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve'l-edebü'l-Arabî*, 1: 119.

¹⁹ Cibâl; Irak'ta Acem toprakları olarak bilinen İsfahan'dan; Zencan, Kazvin, Hemedan, Dinever, Karmîsîn ve rey'e kadar uzanan geniş toprakların arasında kalan bir beldenin özel ismidir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemül-Büldân*, 2: 99.

²⁰ Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye ts.), 1: 236; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile* (Beyrut ts.), 2: 51; Âdil Nevbahtî, *Mu'cemül-müfessirîn*, 1: 309; Muhammed ez-Zühaylî, *Merciu'l-ulûmi'l-İslâmiyye: Ta'rîfuhâ, Târihuhâ, Eimmetuhâ, Ulemâuhâ, Mesâdiruhâ, Kütübühâ* (Dımeşk: Dâru't-türâs, ts.), 254.

²¹ İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, 2: 52.

²² Bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Hatîb el-Bagdâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 452-460.

²³ Sugûr: İslâm devletlerinin gayri müslim devletlerle sınır teşkil eden müstahkem şehir ve kalelerin bulunduğu uç bölgeleri. Bk. Casim Avcı, “Sugûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 473-474.

ezberlemişti.”²⁴ Hâsılı Abdullah’ın gençliği ilim tahsiliyle ve ilim öğrenmek gayesiyle yapmış olduğu seyahatlerle geçmiştir.

1.3. Hocaları ve Öğrencileri

İbn Ebû Dâvûd, bu seyahatlerinde Fellâs’tan²⁵ (ö.249/864) ve Bündâr lakabıyla bilinen Muhammed b. Beşşâr’dan²⁶ (ö. 252/866) dersler aldı. Buhara’da ise, Müslim²⁷ (ö. 261/875) ve Tirmizî²⁸ (ö. 279/892) gibi muhaddislerin hocası olan Buharalı Ali b. Haşrem el-Mervezî’den,²⁹ hadis öğrendi. Bağdat’ta hadis hafızı, ensab ilmiyle temayüz etmiş ve aynı zamanda tarihçi ve iyi bir fakih olan İbn Ebû Hayseme’den³⁰ (ö. 279/892-93) ilim tahsil etti. Rey’de, hadis âlimi ve hadis tenkitçisi olan Ebû Zür’a er-Râzî’nin³¹ (ö. 264/878) rahle-i tedrisinde bulundu. Nişâburlu olan ve pek çok ilim merkezinde eğitim görüp dersler veren ve devrinin en seçkin hadis hafızlarından birisi olan Zühli’ye³² (ö. 258/872) de öğrencilik yaptı. Hârûn b. İshak gibi âlimlerden de hadis tahsil etti.³³ Daha sonra da Bağdat’a yerleşerek ilmî faaliyetlerini burada yürüttü.³⁴

İbn Ebû Dâvûd’un bu yolculukları çok zor şartlarda ve kısıtlı imkânlarla yaptığna ve ilmini delillere dayandırdığına şu rivayet örnektir: Ali b. Muhammed b. Hasen el-Harbî şöyle anlatıyor: “Ebû Hüseyin Ali b. Yahyâ el-Vâsîtî (ö. 373/983) Medine camiinde, İbn Ebû Davud’un kendisi için söylediği şu şiiri okudu:

إذا تشاجر أهل العلم في خبر	فليطلب البعض من بعض أصولهم
إخراجك الأصل فعل الصادقين فإن	لم تخرج الأصل لم تسلك سبيلهم
فاصدغ بعلم ولا تردد نصيحتهم	وأظهر أصولك إن الفرع متهم

²⁴ Bk. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136.

²⁵ Devrinin Basra’daki en önemli hadis ve tefsir âlimidir. Bk. Selman Başaran, “Fellâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 309.

²⁶ Basra’nın en tanınmış muhaddislerinden biridir. Bk. Müctebâ Uğur, “Bündâr, Muhammed b. Beşşâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6: 488-489.

²⁷ Bk. M. Yaşar Kandemir, “Müslim b. Haccâc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 93-94.

²⁸ Bk. M. Yaşar Kandemir, “Tirmizî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 202-204.

²⁹ Bk. Ali Osman Koçkuzu, “Firebrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 132.

³⁰ Bk. Abdullah Aydın, “İbn Ebû Hayseme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19: 434.

³¹ Bk. M. Yaşar Kandemir, “Ebû Zür’a er-Râzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10: 274-275.

³² Bk. M. Emin Özafşar, “Zühli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 34: 543.

³³ Bk. Ali Yardım, “İbn Ebû Dâvûd”, 19: 429.

³⁴ Kays Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve’l-edebü’l-Arabî*, 1: 119.

İlim ehli olanlar bir haberle ilgili münazaraya tutuştığında, taraflardan biri diğerinden asıllarını talep etsin.

Aslı ortaya koyman, sadıkların işidir. Aslı ortaya çıkarmazsan, onların yoluna girmiş sayılmazsın.

İlme kulak ver! Onların nasihatlerini reddetme! Kendi usulünü de ortaya koy; zira itham teferruat sayılan hususlardan gelir.

Sonra sözüne devam ederek, Ebû Zer Abd b. Ahmed el-Herevî'nin³⁵ (ö. 434/1043) Mekke'den kendisine yazdığı mektubunda, Ebû Hafs b. Şâhîn'in³⁶ (ö. 385/996) anlattıklarını şu şekilde ifade etti: Ebû Bekir b. Ebû Dâvûd'dan işittim. O diyordu ki: "Ben, ilim öğrenmek için Kûfe'ye gittiğimde yanımda sâdece bir dirhem vardı. Onunla 30 müd³⁷ bakla satın aldım. Her gün ondan bir miktarını yiyor ve Ebû Saîd el-Eşec'den³⁸ (ö. 257/871) de bin hadis yazıyordum. Bir ay tamamlanınca, otuz bin hadis yazmışım."³⁹

Başta babası Ebû Dâvûd olmak üzere yüzlerce şeyhten hadis yazan Abdullah'a, o devrin önde gelen âlimleri de öğrencilik yapmıştır. Kendisi gibi Sicistânlı olan hadis ve fıkıh âlimi İbn Hibbân,⁴⁰ (ö. 354/965) Tûs ve Şâş şehirlerinde kadılık görevlerinde bulunmuş olan Horasanlı muhaddis Hâkim el-Kebîr,⁴¹ (ö. 378/988) İsfahanlı hadis hafızı İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî,⁴² (ö. 381/991) Bağdatlı kıraat âlimi ve muhaddis Dârekutnî,⁴³ (ö. 385/995) Bağdatlı hadis

³⁵ Bk. M. Yaşar Kandemir, "Ebû Zer el-Herevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10: 269-270.

³⁶ Bk. Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20: 367-369.

³⁷ Eski bir hacim ölçüsü birimidir. Sözlükte "elleri öne doğru uzatmak" anlamındaki medd kökünden türeyen müd (med) kelimesi "öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı" manasına gelir. Her yöreye göre değişen miktarları ifade etmesi sebebiyle çok farklı ölçülerle ifade edilmektedir. Günümüz ölçüleriyle sabit bir sayı vermek çok zordur. Fazla bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Müd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 457-459.

³⁸ Bk. Ali Yardım, "Eşec el-Kindî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11: 461-462.

³⁹ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, 2: 52.

⁴⁰ Bk. M. Ali Sönmez, "İbn Hibbân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20: 63-64.

⁴¹ Bk. M. Ali Sönmez, "Hâkim el-Kebîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15: 188.

⁴² Bk. Ali Osman Koçkuzu, "İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21: 137-138.

⁴³ Bk. İ. Lütfi Çakan, "Dârekutnî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8: 488.

hafızlarından Ebû Hafs b. Şâhîn ve Malikî fakihlerinden, güvenilir bir hadis hafızı olan Ebû Bekir el-Ebherî⁴⁴ (ö. 375/986) gibi âlimler bunlardan birkaç tanesidir.⁴⁵

1.4. İlmi Kişiliği

Abdullah b. Ebû Dâvûd, hadis âlimlerinin önde gelenlerinden biridir. Bu ilmin yanında tefsir, fıkıh ve kıraat ilmiyle de temayüz etmiştir.⁴⁶ Devrin sultanı tarafından hadis okutmak üzere kendisine mescitte özel kürsü tahsis edilmiştir.⁴⁷ 280/893 yılında Batı İran'ın önemli şehirlerinden Hemedan'da⁴⁸ bölgenin bütün âlimleri kendisinden hadis yazmıştır. Sicistan/İsfahan'a gittiğinde yanında hadis kitapları olmadığı halde ezberinden otuz bin hadis yazdırdığı, daha sonra yapılan karşılaştırmalarda sadece üç hadiste yanlışlığı,⁴⁹ gözlerini kaybettikten sonra da talebelerine hadisleri ezberinden yazdırdığı, ancak oğlu Ebû Ma'mer'in, elindeki nüshadan ona hangi hadisi okuyacağını hatırlattığı belirtilmektedir.⁵⁰

Hanbelî mezhebinin imamı Ahmed b. Hanbel'in⁵¹ (ö. 241/855) oğlu ve İbn Ebû Dâvûd'un önde gelen talebesi olan Ebû'l-Fadl Sâlih b. Ahmed⁵² (ö. 266/880) şöyle anlatıyor: "Ebû Bekir Abdullah b. Süleymân (yani İbn Ebû Dâvûd) Irak âlimlerinin imamı, en üstünü idi. O, birçok şehirleri dolaşarak ilim öğrendi. Zamanının sultanı onun için bir kürsü tahsis etti, faziletinin ve ilminin çokluğundan dolayı İbn Ebû Dâvûd'dan hadis öğrendi. O, 285/898-899 senesinde Hemedan'a gelmişti. Bu şehirde bulunan âlimlerin hepsi ondan yazarak ilim öğrendiler. Onun zamanında Irak'ta bulunan bütün âlimler, onu ilimde senet, vesika kabul ettiler. Bu hususta onun derecesine kimse ulaşamamıştı."⁵³

⁴⁴ Bk. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 433; Muhammed Süveysî, "Ebherî, Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10: 74-75.

⁴⁵ Bk. Ali Yardım, "İbn Ebû Dâvûd", 19: 429.

⁴⁶ Bk. *Gâyetü'n-Nihâye fi Tabakati'l-Kurrâ*, nşr.G. Bergstraesser, Mısır: Mektebetü İbn Teymiyye, 1351/1932, 1: 420; Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136; Âdil Nevbahtî, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, 1: 309.

⁴⁷ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 224; *Tehzîbü't-tehzîb*, 7: 440.

⁴⁸ Bk. Tahsin Yazıcı, "Hemedan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 183-185.

⁴⁹ Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223-224; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 435; Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136.

⁵⁰ Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 436.

⁵¹ Bk. M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2: 75-80.

⁵² Bk. Ferhat Koca, "Sâlih b. Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 36.

⁵³ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 436.

Abdullah b. İbrâhîm b. Şâzân⁵⁴ (ö. 260/874) diyor ki, “İbn Ebû Dâvûd Sicistân’a gelmişti. Oradakiler ondan, kendilerine hadis öğretmesini istediler. O da: ‘Benim yanımda bir yazılı kitap yoktur’ dedi. Onlar da: ‘İbn Ebû Davud’un kitaba ne ihtiyacı vardır?’ diye hayretlerini bildirdiler. Bunun üzerine onlara dedi ki: “Bana bir yer gösteriniz. Ben de size, ezberimde bulunan otuz bin civarındaki hadisi yazdırayım.”⁵⁵

Hadis hafızı ve kıraat âlimi Dârekutnî⁵⁶ (ö. 385/995), Abdullah’ın sika bir râvî olduğunu ifade etmekle beraber, hadisler hakkında değerlendirme yaptığı zaman yanıldığını söylemektedir.⁵⁷ Kendisi bir hadis hafızı ve münekkit olan İbn Ady⁵⁸ (ö. 365/976) bu ithamla ilgili olarak, eğer eserine başkalarınca tenkit edilen râvîleri de almak gibi bir geleneği olmasaydı, İbn Ebû Dâvûd gibi güvenilir birine kitabında yer vermeyeceğini söylemiştir. Ebû Dâvûd’un oğlu hakkında yalancı demesinin sebebi hakkında bir bilgisi olmadığını da ilave etmiştir.⁵⁹ Buradan anladığımız kadarıyla İbn Ebû Dâvûd’u babası yalancılıkla itham etmiş fakat İbn Ady, İbn Ebû Dâvûd’un güvenilir bir râvî olduğunu vurgulamıştır. Ancak ona yapılan bu tür yersiz bazı ithamlardan dolayı bir prensip olarak kitabında onun ismine yer vermiştir. Böylece ona yapılan ithamlardan bahsedip, o iddiaların asılsız olduğunu beyan ederek onu temize çıkarmıştır.

Babasının onun hakkında, “Oğlum Abdullah yalancıdır” dediği kaydedilmektedir.⁶⁰ Ancak Zehebî,⁶¹ (ö. 748/1348) sika ve büyük hadis hâfızlarından biri olarak kabul ettiği İbn Ebû Dâvûd hakkında babasının böyle bir şey söylemesine ihtimal vermediğini söylemiştir. Muhtemelen bu ithamın hadis rivayetiyle ilgili olamayacağını, bu sözün gençlik yıllarında günlük olaylarla ilgili

⁵⁴ Bk. Ali Toksarı, “İbn Şâzân el-Bağdâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20: 369-370.

⁵⁵ Bk. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136; Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü’l-Müfessirîn*, 1: 238; Zehebî, *Siyerü a’lâmi’n-nübelâ*, 13: 223.

⁵⁶ Bk. İ. Lütfi Çakan, “Dârekutnî”, 8: 488-490.

⁵⁷ Bk. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 433.

⁵⁸ Bk. Selman Başaran, “İbn Adî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19: 296-298.

⁵⁹ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 433.

⁶⁰ Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 2: 405; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 433.

⁶¹ Bk. Tayyar Altıkulaç, “Zehebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 180-188.

olarak sarf edilmiş olabileceğini ifade etmektedir. İbn Cerîr et-Taberî⁶² (ö. 310/923) ve devrin önde gelen muhaddislerinden İbn Sâid el-Hâşimî⁶³ (ö. 318/930) gibi bazı akranlarının ve muhaliflerinin onu haksız yere suçladıklarını belirtmektedir.⁶⁴ Hadis hâfızı ve Hanbelî fakihlerinden Ebû Muhammed el-Hallâl,⁶⁵ (ö. 311/923) İbn Ebû Dâvûd'un babasından daha güçlü bir hâfızaya sahip olduğunu belirterek⁶⁶ onu savunmakta ve ithamların asılsız olduğunu belirtmektedir.

Abdullah b. Ebû Dâvûd'un şöhretini çekemeyenler onu yıpratmaya ve küçük düşürmeye çalışmışlardır. Yaşadığı ve yetiştiği çevrede mühim şahsiyetlerin Hz. Ali düşmanlığıyla damgalanma iftirasından o da kendisini kurtaramamıştır. Kendisine "Hz. Ali düşmanıdır" şeklinde iftira edilmiştir. Özellikle bu iftirayı bir türlü içine sindiremeyen İbn Ebû Dâvûd, aralarında kırgınlık olan herkese hakkını helâl ettiğini ancak kendisini Hz. Ali düşmanı olarak gösterenleri asla affetmeyeceğini de ifade etmiştir.⁶⁷

İlmî gelişmenin ve tekâmülün önündeki en önemli engellerden birisi olan kendi fikrinde olmayanları dışlama, çekememezlik ve iftira her çağın önde gelen problemlerindedir. Günümüz dâhil olmak üzere tarihin her safhasında ilim erbabına bu tür yaftalar yapıştırılmaya çalışılmıştır. Bu tür ithamlar karşısında, doğruluğunu araştırıp emin olmadan bir hükme varmanın haksızlık olacağını bize tarihî gerçekler öğretmektedir.

1.5. Vefatı

Selef akidesine bağlı zahit bir âlim olan İbn Ebû Dâvûd 18 Zilhicce 316/1 Şubat 929'da Bağdat'ın⁶⁸ Rusâfe semtinde vefat etti. Bir öğle namazından sonra dört ayrı yerde cenaze namazı kılındı. Bâbülbustân Kabristanı'na defnedildi.⁶⁹

⁶² Bk. Mustafa Fayda, "Taberî, Muhammed b. Cerîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 314-315.

⁶³ Bk. Abdullah Aydın, "İbn Sâid el-Hâşimî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20: 302.

⁶⁴ Bk. Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 229-231; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 434.

⁶⁵ Bk. Şükrü Özen, "Hallâl, Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15: 382-383.

⁶⁶ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 435.

⁶⁷ Bk. Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 434.

⁶⁸ İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284; Âdil Nevbahtî, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, 1: 309

⁶⁹ Bk. Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 2: 405.

Muhammed b. Abdullah eş-Şuhayr diyor ki, “İbn-i Ebû Dâvûd, âlim, zahit ve takva sahibi bir kimse idi. Haram ve şüpheli işlerden çok sakınırdı. Çok ibadet ederdi. Vefat ettiği günün öğle namazı sonrası üç yüz bin civarında Müslüman cenaze namazını kıldı.⁷⁰ Abdüla'lâ, Muhammed ve Ebû Ma'mer Ubeydullah adında üç oğlu ve en büyüğünün ismi Fâtımâ olan beş tane de kızı vardı. Vefatı esnasında seksen yedi yaşındaydı. Ayrı ayrı cemaatler hâlinde, seksen kere cenaze namazı kılındı.”⁷¹

2. Eserleri

2.1. *Kur'an Tarihi Ve Kıraate Dair Eserleri*

2.1.1. *Kitâbü'l-Mesâhif*

İbn Ebû Dâvûd'un bu eseri, Kur'an tarihine dair yazılmış değerli kaynaklardandır. Bu kitap, Kur'an'ın vahyedilmeye başladığı andan itibaren onun derlenmesi, yazılması ve kayıt altına alınması sürecini, daha sonraki dönemlerde yapılan derlemeleri, derlenen Mushafların çoğaltılıp İslâm beldelerine gönderilmesi meselelerini, yazı tekniği, yazı malzemesi, sahabenin ve sonrakilerin özel Mushafları gibi çok önemli konuları bu günün araştırmacılarının dikkatine sunan değerli bir mirastır. Bu eser, o dönemi anlamamıza ve günümüz idrakine sunmamıza yardımcı olacak seviyede bir çalışmadır.

Kitâbü'l-Mesâhif ve İhtilâfü'l-Mesâhif⁷² gibi adlarla o güne ışık tutan pek çok çalışma yapılmış⁷³ ancak bunlardan İbn Ebû Dâvûd'un bu kitabı dışında Mushaflar konusunda yazılan eserlerden hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.⁷⁴

Kur'an tarihi ve ilk Mushaflar hakkında yazılan en eski kaynaklardan biri olan İbn Ebû Dâvûd'un Kitâbü'l-Mesâhifi, aynı adı taşıyan eserler içinde günümüze ulaşan tek kitap olmasının yanında sonraki müelliflerin kaynakları

⁷⁰ Bağdâdî, *Tarîhu Bağdâd*, 11: 136; Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 238; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 231; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 436; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, 2: 52.

⁷¹ Bağdâdî, *Tarîhu Bağdâd*, 11: 136; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 231; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 436; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, 2: 52.

⁷² Ebû Hâtim es-Sicistânî'ye ait İhtilâfü'l-Mesâhif isimli bir kitap kaynaklarımızda mevcuttur. Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 216.

⁷³ En meşhur üç Mesâhif kitabı, İbn Ebû Dâvûd (ö. 316/929), İbn Enbârî (ö. 327/938-939) ve İbn Eşte el-İsbahânî'ye (ö. 360/970-971) ait olanlardır. Bk. Arthur Jeffery, “Kur'an Tarihi”, trc. Alpaslan Sarı – M. Kemal Atik, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008): 163.

⁷⁴ İbn Ebî Davûd, *Kitâbü'l-Mesâhif* (nşr. A. Jeffery). (Leiden: E. J. Brill, 1355/1937) (neşredenin girişi), 3-12; Tayyar Altıkulaç, “Kitâbü'l-Mesâhif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 110.

arasında yer alması bakımından da önem arz etmektedir. Ebû Şâme *el-Mürşidü'l-vecîz*'de, Zehebi *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da, Ebü'l-Fida İbn Kesir *Fedâilü'l-Kur'ân*'da, İbn Hacer el-Askalânî *Fethu'l-Bârî*, *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *Ta'likü't-Ta'lik*'te, Suyûti *el-İtkân*, *ed-Dürrü'l-mensûr* ve *el-Müzhir*'de, Kastallânî *Letâifü'l-İşârât* ve Şevkânî *Neylü'l-evtâr*'da bu eserden yararlanan müelliflerden sadece bazılarıdır.⁷⁵

Diyanet İslâm Ansiklopedisinde Tayyar Altıkulaç, bu eserin menşei hakkında şunları söylemektedir: “Eser önce birinci varakı eksik olan Darü'l-kütübi'z-Zahirîyye nüshası esas alınarak Arthur Jeffery tarafından neşredilmiştir. Naşir kitaba yazdığı Arapça mukaddimede Kur'an tarihiyle ilgili olarak tartışmaya açık iddialar ileri sürmüştür. İngilizce mukaddimede ise aynı iddiaları tekrarladıktan sonra genellikle şaz kıraatler olarak bilinen ve Abdullah b. Mes'ûd, Übey b. Ka'b. Ali b. Ebû Tâlib, Ebû Mûsâ el-Eş' arî, Abdullah b. Abbâs gibi sahabilere isnat edilen okuyuşları onların özel Mushaf'larında yazılı metinler olarak algılamak suretiyle, bunlardan her birinden gerek İbn Ebû Dâvûd'un bu eserinde gerekse diğer bazı eserlerde rivayet edilen okuyuşlar için "Codex of İbn Mes'ud, Codex of Ubai b. Ka'b... (İbn Mes'ûd'un nüshası, Übey b. Ka'b'ın nüshası...) gibi başlıklar altında sure sure farklı okuyuşlarının listesini vermiş, ayrıca tabiin neslinden Katâde b. Diâme, Mücâhid b. Cebr, Talha b. Musarrif gibi isimlerin farklı okuyuşlarını aynı usulle zikretmiştir. Bu mukaddimelerden anlaşıldığına göre Arthur Jeffery, Hz. Osman'ın Mushaf nüshaları üzerinde metin tenkidi kapısını zorlamayı amaçlamakta ve bugün elde bulunan Kur'an metninde değişiklikler meydana geldiği yolundaki görüşünü dile getirmeye çalışmaktadır. *Kitâbü'l-Mesâhif*, daha sonra Muhibbüddin Abdüssübhân Vâiz tarafından yine Darü'l-kütübi'z-Zahirîyye nüshası esas alınarak tahkik edilmiş, eksik olan birinci varakı Chester Beatty Kütüphanesi'ndeki nüshadan tamamlanarak iki cilt halinde yayımlanmıştır. Naşir kitaba yazdığı mukaddimede Arthur Jeffery'nin görüşlerini ağır bir dille eleştirmiş ayrıca *Kitâbü'l-Mesâhif*'te adları zikredilen 899 râvînin kısa biyografilerini alfabetik sıraya göre kitaba eklemiş, bunlardan künyesiyle anılanlara ve kadın râvîlere bu bölümün sonunda yer vermiştir.”⁷⁶

⁷⁵ Tayyar Altıkulaç, “Kitâbü'l-Mesâhif”, 26: 111.

⁷⁶ Tayyar Altıkulaç, “Kitâbü'l-Mesâhif”, 26: 111.

Tarihsel süreç içerisinde, Hz. Osman tarafından Mushaf nüshalarının çoğaltılıp belli başlı merkezlere gönderildikten sonra herkesin bu nüshaları esas alması istenmiş, nüshalara aykırı olan okuyuşlar yasaklanmış ve bu yeni oluşturulan Mushafların hattına uymayanların yakılması emredilmiştir. Sahabe arasında bu tasarruf kabul görerek bazı Mushaflar yakılmış veya imha edilmişse de, ahurfü's-seb'a⁷⁷ ruhsatı kapsamında başlangıçtan itibaren bazı sahabiler tarafından tercih edilen farklı okuyuşlar daha sonraki nesillere şaz kıraatler olarak intikal etmiştir. Gerek Hz. Osman'ın nüshaları arasındaki farklar, gerekse ahurfü's-seb'a okuyuşlarına dair bazı rivayetler, ilk asırlardan itibaren çeşitli adlar altında yazılan özellikle Kitâbü'l-Mesâhif ve İhtilâfü'l-Mesâhif gibi adlarla anılan eserlere konu olmuştur.⁷⁸

Bu kitap İbn Ebû Dâvûd'un, Hz. Osman zamanında çoğaltılıp çeşitli merkezlere gönderilen resmi Mushaf'ı ve bazı sahabilerin kendilerine ait özel Mushaflarını konu alan, Kur'an tarihi ile ilgili bir eserdir. Buradaki tarihten kastedilen, bir tarih ve bir süreç inşa etmekten ziyade zaten yaşanmış olan gerçekleri ortaya koymaktır. Bu eser, semâvî kitapların sonuncusu olan Kur'an'ın yazılması süreci, cemedilip çoğaltılması aşamaları ve onunla ilgili tarihi süreç içerisinde meydana gelen olayları konu edinip günümüze aktaran bir kitap olması sebebiyle değerini katlamaktadır.

Bu eserdeki rivayetlerden yola çıkarak, Kur'an tarihinin meydana geliş sürecini ve Kur'an ilimleri içerisinde çok önemli bir konuma sahip olan Kur'an kıraatlerinin menşeyini daha anlamlı bir şekilde ortaya koymak mümkün olacaktır.

Kitâbü'l-Mesâhif beş cüzden meydana gelmektedir.

Birinci cüzde;

a- Rasûlullah'a vahiy kâtipliği yapanlar bâbı

b- Mushaflar yazılmasının emredilmesi bâbı

Kur'an'ın yazılması

c- Kur'an'ın cem'i bâbı

⁷⁷ Ahurfü's-seb'a: Kur'an'ın "el-kırâe bi'l-ma'nâ" yani eş anlamlı kelimeleri birbirinin yerine koyarak alternatifli okunması demektir. Fazla bilgi için bk. Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, 41. Baskı (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 111.

⁷⁸ Tayyar Altıkulaç, "Kitâbü'l-Mesâhif" 26: 110.

Ebûbekir es-Siddîk'in (ra) Rasûlullah'tan (sa) sonra Kur'an'ı bir Mushaf'ta toplaması

Ali b. Ebî Talib'in (ra) Kur'an'ı bir Mushaf'ta cemetmesi

Ömer b. Hattâb'ın (ra) Kur'an'ı bir Mushaf'ta cemetmesi

Mushafların toplanması hususunda insanların Osman ile birlikteliği

Abdullah b Mes'ûd'un (Mushafların birleştirilmesine) hoş bakmaması

Abdullah b. Mes'ûd'un Osman'ın (ra) Mushafları cemetmesine rıza göstermesi

Osman'ın (ra) Mushafları cemetmesi gibi konu başlıkları vardır.

İkinci cüzde;

a- Mushaf'taki farklı ayetlerin haberleri bâbı

b- Mushaf-ı Osmânî bâbı

Mushaflardaki Arapça gramer hataları ile ilgili ihtilaflar

Osman'ın (ra) diğer Mushafları yok etmesi

Osman'ın (ra) yazdırdığı Mushaflar

Osman'ın (ra) kendi Mushaf'ı dışındaki Mushaflar ile kıraati serbest bırakması

Osman'ın (ra) Mushafları yazarken örnek aldığı imam Mushaf: Osman'ın Mushaf'ı

c- İmam Mushaflardan çoğaltılan değişik şehirlerdeki Mushafların farklılığı bâbı

d- Haccâc b. Yûsuf'un Mushaf'a yazdıkları bâbı

e- Sahabe Mushaflarının farklılıkları bâbı

Ömer b. Hattâb'ın (ra) Mushaf'ı

Ali b. Ebû Tâlib'in (ra) Mushaf'ı

Übey b. Ka'b'ın (ra) Mushaf'ı

Abdullah b. Mes'ûd'un (ra) Mushaf'ı

Abdullah b. Abbâs'ın (ra) Mushaf'ı gibi konu başlıkları bulunmaktadır.

Üçüncü cüzde;

Abdullah b. Zübeyr'in Mushafı
Abdullah b. Amr b. Âs'ın Mushafı
Nebî'nin (sa) eşi Âişe'nin Mushafı
Nebî'nin (sa) eşi hafsâ'nın Mushafı
Nebî'nin (sa) eşi ümmü seleme'nin Mushafı
Tabiînden Ubeyd b. Umeyr el-Leysi'nin Mushafı
Atâ b. Ebû Rebâh'ın Mushafı
İkrime'nin Mushafı
Mücâhid'in Mushafı
Saîd b. Cübeyr'in Mushafı
Esved b. Yezîd ve Alkame b. Kays'ın Mushafı
Muhammed b. Ebû Mûsâ Şâmî
Hittân b. Abdullah er-Rakkâşî Basrî'nin Mushafı
Sâlih b. Keysân Medîni'nin Mushafı
Talha b. Musarrif el-Eyyâmî'nin Mushafı
Süleymân b. Mihrân el-A'meş'in Mushafı

a- Rasûlullah'tan (sa) Kur'an hakkında rivayet edilenler onun Mushafı gibidir bâbı

b- Mushafların yazılışındaki ihtilaflar bâbı

Mushaf yazarlarının üzerinde ittifak ettiği hususlar
Kur'an'da nûn harfinin لا ن şeklinde yazıldığı on yer
Mushaflardaki yazım kurallarına uymayan yazılar
Haccâc'ın Osman Mushafında yaptığı değişiklikler bâbı

c- Mushafların cüzlere bölünmesi bâbı gibi konu başlıkları mevcuttur.

Dördüncü cüzde;

a- Mushafların yazılması bâbı

Mushafların yazılmasından ücret alınması
Mushafların yazımından ücret almanın keraheti

Hristiyan bir kişinin Mushaf yazması

Cünüp birinin Mushaf yazması

Mushafların aceleyle yazılması

Mushafların kitapçıklara yazılması

İlmin Mushaflar gibi yazılması

Mushafları yazmaya kimin daha fazla hak sahibi olduğu

Mushaflara hürmet göstermek

Mushafları küçük parçalara yazmak

Mushafların ezberden yazılması

Sure başlarının ve sayılarının yazılması

Mushaflara onarlı parçaları gösteren bölümlerin yazılması

b- Mushafların noktalanması bâbı

Mushafların noktalanmasına ruhsat verilmesi

Mushafların noktalanması karşılığında ücret alınması

Ayet başlarına üç nokta konulması

Mushafların noktalanması nasıl yapıldı

Arap dili yazım kuralları dışındaki harflerin Kur'an'da bulunması

Mushafların altınla yazılması

Mushafların altınla süslenmesi

Mushafların süslenmesine izin verilmesi

Mushaflara güzel koku sürülmesi

Mushaf'a mushafçık denir mi?

Sureye kısa veya hafif demek

Kısa sure denilmesine izin verilmesi

Mushaflar yazıldıktan sonra kontrol edilmesi

Mushafların kontrolü karşılığında ücret alınması

Mushafların satılması ve alınması gibi konu başlıkları bulunmaktadır.

Beşinci cüzde;

Kölenin Mushaf satanlara ücretle kiralanması

a- Mushafların yazılmasında mükâfatı Allah'tan bekleme bâbı

Mushaf'ın Mushaf'la değiştirilmesi

Mushaf miras olur mu?

Mushafların satılmasına değil de alınmasına izin verilmesi

Mushafların satışına da izin verilmesi

Rehin alınmış Mushaf'ı okumak

b- Mushafların asılması bâbı

Kibleye konulan Mushaf

Küfür diyarına Mushaf'la yolculuğa çıkmak

Kâfirin kabıyla birlikte Mushaf'ı tutması

Hayızlı ve cünüp olanların Mushaf'ı kabıyla tutması

Zekerine dokunan kişi Mushaf'a el sürebilir mi?

Abdesti olmayan kimsenin Mushaf'a dokunması

Abdesti olmayanın Mushaf'a dokunmasına izin verilmesi

Müstehâzanın Mushaf'a dokunması

Çarşaf üzerine konulan Mushaf

Mushaf'ın yere konulması

Kârî Mushaf'tan okuyarak imamlık yapabilir mi?

Mushaf'tan okuyarak imamlık yapmaya izin verilmesi

Nafile namaz kılan bir kişinin (kıraatte) takıldığı zaman Mushaf'a bakması

Mushafların miras bırakılmasının fazileti

Rehin Mushaf'tan okuma

İhtiyaç fazlası Mushaf'ın yakılması gibi konu başlıkları mevcuttur.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde verdiğimiz konuları ihtiva eden bu kitap Kur'an Tarihi araştırmacılarının en önde gelen kaynaklarından bir tanesidir. Bu eserdeki rivayetler ayrıntılarıyla ve bir bütünlük içerisinde incelediğinde görülecektir ki, bir biriyle çelişkili gibi görünen rivayetler dahi, o günün anlayışını yansıtan bir bütünün parçalarıdır. Yoksa parçacı bir yaklaşımla rivayetlerin

seçilerek alınıp eleştiriye tabi tutulması doğru sonuçlara ulaşmamıza engel olacaktır.

2.1.2. *el-Kırâât*

İbn Ebû Dâvûd'un kiraate dair eserlerinden bir tanesidir.⁷⁹ Elimize ulaşmış herhangi bir nüshası mevcut değildir. Ancak İbn Ebû Ya'lâ, Hatîb el-Bağdâdî,⁸⁰ Dâvûdî,⁸¹ Zehebî,⁸² İbn Bedrân, ve Ziriklî⁸³ İbn Ebû Dâvûd'un bu kitabından bahsetmişlerdir.⁸⁴

2.1.3. *Şerîatü'l-Makârî (Kârî)*

İbn Ebû Dâvûd'un kiraate dair bir diğer günümüze kadar ulaşmamış eseridir. Zehebî⁸⁵ ve İbn Nedîm⁸⁶ eserlerinde bu kitaptan *Şerîatü'l-makârî* ve Dâvûdî⁸⁷ ise *Şerîatü'l-kârî* ismiyle bahsetmişlerdir.

2.2. *Tefsire Dair Eserleri*

2.2.1. *et-Tefsîr*

İbn Ebû Dâvûd'un günümüze kadar ulaşamayan ve yüz yirmi bin hadis ihtiva ettiği rivayet edilen kitabıdır.⁸⁸ Hatîb el-Bağdâdî,⁸⁹ Dâvûdî,⁹⁰ Ziriklî⁹¹ ve İbn Nedîm⁹² bu kitabı eserinde zikretmişlerdir.

2.2.2. *Şerîatü't-Tefsîr*

İbn Nedîm ve Dâvûdî⁹³ kitaplarında İbn Ebû Dâvûd'un bu eserinden aynı isimle bahsetmişlerdir.⁹⁴ Bu kitaptan eş-Şerîa adıyla bahsedenler de olmuştur.⁹⁵ Ancak elimizde herhangi bir nüshası mevcut değildir.

⁷⁹ Zühaylî, *Merciu'l-ulûmi'l-İslâmiyye*, 59-60.

⁸⁰ Bk. Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136.

⁸¹ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

⁸² Bk. Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223.

⁸³ Bk. Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 91.

⁸⁴ Hikmet Beşîr Yâsîn, "Kısmü'l-kırâât", *İstidrâkât târihi't-türâsi'l-Arabî* (Cidde 1422), 1: 84.

⁸⁵ Bk. Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223.

⁸⁶ İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

⁸⁷ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

⁸⁸ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 435.

⁸⁹ Bk. Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 11: 136.

⁹⁰ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

⁹¹ Bk. Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 91.

⁹² Bk. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

⁹³ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

⁹⁴ Bk. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

⁹⁵ Bk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen b. Süleymân – Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-musannefâtîl-vâride fî fethi'l-bârî*, er-Riyad 1412/1991, 255.

2.3. Kur'an İlimlerine Dair Eserleri

2.3.1. en-Nâsihu ve'l-Mensûh

İbn Ebû Dâvûd'un neshe dair olan ve yine günümüze ulaşamayan bir eseridir.⁹⁶ Hatîb el-Bağdâdî,⁹⁷ Dâvûdî,⁹⁸ Zehebî,⁹⁹ İbn Nedîm¹⁰⁰ ve Ziriklî¹⁰¹ eserlerinde bu kitaptan bahsetmişlerdir.

2.3.2. Fedâilü'l-Kur'ân

İbn Nedîm¹⁰² ve Dâvûdî¹⁰³ kitaplarında İbn Ebû Dâvûd'un, günümüze kadar ulaşamayan bu eserinden aynı isimle bahsetmişlerdir.¹⁰⁴

2.3.3. Nazmü'l-Kur'ân

İbn Nedîm¹⁰⁵ ve Dâvûdî¹⁰⁶ kitaplarında İbn Ebû Dâvûd'un, yine günümüze kadar ulaşamayan bu eserinden aynı isimle bahsetmişlerdir.¹⁰⁷

2.4. Hadise Dair Eserleri

2.4.1. el-Müsned fi'l-Hadîs

İbn Ebû Dâvûd'un *Müsnedü Âişe* isimli Urve b. Zübeyr'in, teyzesi Hz. Âişe'den rivayet ettiği yüz iki hadisi ihtiva eden eseri, Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin tarafından, Küveyt'te 1405/1985 yılında yayınlanmıştır. Kitabın baş tarafında neşredene ait açıklamalardan oluşan bir giriş bölümü mevcuttur.¹⁰⁸ Hatîb el-Bağdâdî,¹⁰⁹ Dâvûdî¹¹⁰ ve Ziriklî¹¹¹ eserinde bu kitaptan bahsetmişlerdir.

2.4.2. es-Sünen fi'l-Hadîs

⁹⁶ Zühaylî, *Merciu'l-ulûmi'l-İslâmiyye*, 59-60; Hikmet Beşîr Yâsîn, "Kismü'l-kırâât", 2: 186-187.

⁹⁷ Bk. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136.

⁹⁸ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, I, 237.

⁹⁹ Bk. Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223.

¹⁰⁰ Bk. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

¹⁰¹ Bk. Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 91.

¹⁰² Bk. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

¹⁰³ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

¹⁰⁴ Hikmet Beşîr Yâsîn, "Kismü'l-kırâât", 2: 186-187.

¹⁰⁵ Bk. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

¹⁰⁶ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

¹⁰⁷ Hikmet Beşîr Yâsîn, "Kismü'l-kırâât", 2: 186-187.

¹⁰⁸ Bk. İbn Ebî Dâvûd, *Müsnedü Âişe* nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin (Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Aksâ, 1405/1985).

¹⁰⁹ Bk. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136.

¹¹⁰ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

¹¹¹ Bk. Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 91.

Ferrâ, İbn Ebû Dâvûd'un Kitâbü's-Sünne ismiyle bir kitabının olduğunu söylemiştir. İbn Teymiyye, Hatîb el-Bağdâdî,¹¹² Dâvûdî,¹¹³ Zehebî¹¹⁴ ve Ziriklî¹¹⁵ de bu kitabı eserinde zikretmişlerdir.¹¹⁶ İbn Ebû Dâvûd'a ait Kitâbü's-sünen ismiyle bir eserinden de bahsedilir;¹¹⁷ Bu eser es-Sünen simiyle¹¹⁸ de maruftur. Ancak elimize ulaşmış bir nüshası henüz mevcut değildir.

2.4.3. *Kitâbü'l-Mesâbih*

İbn Nedîm,¹¹⁹ Dâvûdî¹²⁰ ve İbn Hallikân¹²¹ kitaplarında İbn Ebû Dâvûd'un bu eserinden **Kitâbü'l-mesâbih** ismiyle bahsetmişlerdir. Bu eser el-Mesâbih olarak da kaynaklarda yer alır.¹²² Bu kitap da günümüze kadar ulaşamayanlardandır.

2.5. *İtikada Dair Eserleri*

2.5.1. *Kitâbü'l-Ba's*

Eserin orijinal ismi, “**Keyfiyyetü'l-ba's ve'n-nüşûr**” şeklindedir. Bu kitap, ahiret hayatına dair seksen hadis ihtiva etmektedir. Bu eseri Ebû'l-Vefâ Mustafa el-Merâgî, “**Lübâbü'l-bahs fî şerhi kitâbi'l-ba's**” adıyla şerh ederek 1374/1954 tarihinde Kahire'de yayımlamıştır.¹²³ “Yine aynı eser daha sonra Muhammed Saîd b. Besyûnî (Beyrut 1407/1987),¹²⁴ Ebû İshak el-Huveynî el-Eserî (Beyrut 1408/1988) ve hemen hiçbir emek sarf edilmeden, hatta hadislerin kaynakları bile gösterilmeden “**el-Ba's ve'n-nüşûr**” adıyla Abdurrahman Hasan Mahmûd (Kahire 1410/1989) tarafından neşredilmiştir.”¹²⁵ Eser kendinden sonra gelen müelliflerin de gündeminde olmuştur.¹²⁶

¹¹² Bk. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11: 136.

¹¹³ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

¹¹⁴ Bk. Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 223.

¹¹⁵ Bk. Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 91.

¹¹⁶ Muhammed Ebû Bekir b. Ali, “Kısmü'l-akide” *İstidrâkât alâ târihi't-türâsi'l-Arabî* (Cidde 1422), 3: 98.

¹¹⁷ Bk. İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakati'l-Kurrâ*, 1: 420.

¹¹⁸ Zühaylî, *Merciu'l-ulûmi'l-İslâmiyye*, 59-60.

¹¹⁹ İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284.

¹²⁰ Bk. Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

¹²¹ Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2: 405.

¹²² Zühaylî, *Merciu'l-ulûmi'l-İslâmiyye*, 59-60.

¹²³ Bk. Ebû Ubeyde – Ebû Huzeyfe, *Mu'cemü'l-musannefât*, 94.

¹²⁴ İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbü'l-Ba's*, nşr. Ebû Hacer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1407/1987).

¹²⁵ İbn a. Dâvûd al-Sijistânî (a. Bakr 'Al. b. Sul. b. al-Ash'ath al-Hanbalî), *al-Ba'th wa'l-nushûr*, éd. 'Ar. H. Mahmûd, Le Caire: Maktabat 'Alâm al-Fikr, 1410/1989; İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbü'l-Ba's*, nşr.

<http://dergipark.gov.tr/ihya>

2.5.2. *Kasîdetü'l-İmâm el-Hâfız Ebû Bekir Abdullah b. Süleymân b. Eş'as b. Ebû Dâvûd*

Kasîdetü'l-imâm el-Hâfız Ebû Bekir Abdillâh b. Süleymân b. Eş'as b. Ebû Dâvûd isimli bu kaside, otuz üç beyitten oluşan, akaide dair bir manzumedir.

Müellif bu manzumesinde kendisinin, babasının ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin ve o günün âlimlerinin görüşleriyle o günün ilim ehli arasında söz konusu olan meselelerle ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.¹²⁷

Eser aynı konudaki bazı risâlelerle birlikte Ebû Abdullah Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd tarafından (Riyad 1408/1987), ayrıca **Manzûme fi'l-akîde** adıyla Mecmûatü'r-resâil içerisinde 1340/1921-1922 yılında Kahire'de yayımlanmıştır.¹²⁸

Seffârîni bu manzumeyi **Levâihu'l-envâri's-seniyye ve levâkihu'l-efkâri's-sünniyye şerhu kasîdeti İbn Ebî Dâvûd el-hâiyye fi akîdeti ehli'l-âsâri's-selefiyye** adıyla şerh etmiştir.¹²⁹

Beyitlerin sonu ح (hâ) harfiyle bittiği için kaside-i hâiyye olarak da isimlendirilen bu kaside¹³⁰ tercümesiyle beraber aşağıdadır.

المنظومة الحانية

Hâ Kasidesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...*

وَلَا تَكُ بِدُعِيَا لَعَلَّكَ تُفْلِحُ *تَمَسَّكَ بِحَبْلِ اللَّهِ وَاتَّبَعَ الْهُدَى*

Allah'ın ipini sımsıkı tut ve hidayete tabi ol.

Bidatçı olma ki kurtulasın!

أَنْتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ تَنْجُو وَتَرْبِحُ *وَدِينَ بِكِتَابِ اللَّهِ وَالسُّنَنِ الَّتِي*

Allah'ın Kitabını ve Rasulullah'dan gelen sünneti din edin.

Ebû İshak el-Huveynî (Beirut 1408/1988), neşredenin girişi, 5-15; Tayyar Altıkulaç, "Kitâbü'l-Mesâhif", 26: 110.

¹²⁶ Bk. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, 284; Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, 1: 237.

¹²⁷ İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, 2: 54.

¹²⁸ Tayyar Altıkulaç, "Kitâbü'l-Mesâhif", 26: 111.

¹²⁹ Bk. Seffârîni, *Levâihu'l-envâri's-seniyye ve levâkihu'l-efkâri's-sünniyye şerhu kasîdeti İbn Ebî Dâvûd el-hâiyye fi akîdeti ehli'l-âsâri's-selefiyye* nşr. Abdullah Muhammed b. Süleyman el-Busayrî (Riyad: Mektebetü'r-Râşid, 1415/1994).

¹³⁰ Kasidenin orijinal metni için bk. Abdürrezzâk b. Abdülmuhsin el-Bedr, *et-Tuhfetü's-seniyye şerhu manzûmeti'bnî Ebî Dâvûd el-Hâiyye* (b.y.: Metâbiu edvâil-müntedi ts.), 9; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, 2: 53-54.

(Ancak bu durumda) kurtulur ve kazanırsın!

وَقُلْ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ كَلَامُ مَلِيكِنَا بِذَلِكَ دَانَ الْأَتَّقِيَاءُ وَأَفْصَحُوا

De ki: Yaradılmış değildir Melikimizin kelamı

Takva sahipleri bunu yol edindi ve bunu açıkça belli ettiler.

وَلَا تَعْلُ فِي الْقُرْآنِ بِالْوَقْفِ قَائِلًا كَمَا قَالَ أَتْبَاعُ لَجْهَمٍ وَأَسْجَحُوا

Kur'an(ın yaratıldığı) hakkında susanların görüşünü savunarak yoldan çıkma,

Cehmiyeye tabi olanların yaptığı gibi ki onlar çok gevşektiler.

وَلَا تَعْلُ الْقُرْآنُ خَلْقُ قَرَأْتُهُ فَإِنَّ كَلَامَ اللَّهِ بِاللَّفْظِ يُوضَحُ

Kur'an'ın ve kıraatinin yaratıldığını söyleme,

Zira Allah'ın kelamı lafız olarak açığa çıkar.

وَقُلْ يَتَجَلَّى اللَّهُ لِلْخَلْقِ جَهْرَةً كَمَا الْبُذُرُ لَا يَخْفَى وَرَبُّكَ أَوْضَحُ

De ki: Allah kullarına açıkça tecelli edecektir,

Tıpkı on dördündeki ay gibi açıkça görünecektir.

وَلَيْسَ بِمَوْلُودٍ وَلَيْسَ بِوَالِدٍ وَلَيْسَ لَهُ شَيْبَةٌ تَعَالَى الْمُسْتَحُ

Allah doğmamıştır ve de doğurmamıştır,

O'nun benzeri yoktur, yücedir ve her türlü noksanlıktan münezzehtir.

وَقَدْ يُنْكِرُ الْجَهْمِيُّ هَذَا وَعِنْدَنَا بِمِصْدَاقِ مَا قُلْنَا حَدِيثٌ مُصْرَحُ

Cehmî olan bunu inkar edebilir ama bizde

Bu söylediğimizi doğrulayan açıklayıcı söz vardır!

رَوَاهُ جَرِيرٌ عَنْ مَقَالِ مُحَمَّدٍ قُلْ مِثْلَ مَا قَدْ قَالَ فِي ذَلِكَ تَنْجَحُ

Cerir bunu Muhammed'in sözü diye rivayet etti.

Sen de bu hususta onun dediğini söyle ki kurtuluşa eresin.

وَقَدْ يُنْكِرُ الْجَهْمِيُّ أَيْضًا يَمِينَهُ وَكَلَّمْنَا يَدَيْهِ بِالْفَوَاضِلِ تَنْصَحُ

Cehmî Allah'ın sağ elini de yok sayabilir,

O her iki eliyle nimetlerini verirken.

وَقُلْ: يَنْزِلُ الْجَبَّارُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ بِأَلَا كَيْفَ جَلَّ الْوَاحِدُ الْمُتَمَدِّحُ

De ki: Cebbâr (olan Allah) her gece iner,

“Nasıl (iner)” demeksizin (bunu tasdik ederiz), o her türlü methe layık, tek ve şanı yücedir.

إِلَى طَبَقِ الدُّنْيَا يَمُنُّ بِفَضْلِهِ فَتُفْرَجُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَتُفْتَحُ

Dünyanın (yakın) katmanlarına iner, lütfundan verir.

Semanın kapıları aralanır ve açılır!

يَقُولُ: أَلَا مُسْتَغْفِرٌ يَلْقَى غَافِرًا وَمُسْتَمْتِحٌ خَيْرًا وَرِزْقًا قِيمَتِحُ

*(Allah) der ki: Yok mu mağfiret dileyen? Affediciyle karşılaşır,
Hayır dileyen, rızık isteyen? Ona (iyilik ve bol rızık) verilecektir!*

رَوَى ذَلِكَ قَوْمٌ لَا يُرَدُّ حَدِيثُهُمْ أَلَا حَابٌ قَوْمٌ كَدَّبُوهُمْ وَفُتِحُوا

Yalanlanamayacak (sayıda olan) bir grup bunu aktardı,

Dikkat edin! Ne yazık ki, birileri aldanmış ve onları yalanladı da kınandılar.

وَقُلْ: إِنَّ خَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ وَزَيْرَاهُ قَدْ مَاتَ ثُمَّ عُثْمَانُ الْأَرْجَحُ

De ki: Muhammed'den sonra insanların en hayırlıları,

Onun önceki iki halifesi (Ebû Bekir ve Ömer) sonra en geçerli görüşe göre Osman'dır.

وَرَابِعُهُمْ خَيْرُ النَّبِيِّينَ بَعْدَهُمْ عَلِيٌّ حَلِيفُ الْخَيْرِ بِالْخَيْرِ مُنْجِحُ

Dördüncüleri ise, kendilerinden sonrakilerin en hayırlısıdır,

Ali, iyiliği severdi (ve) yaptığı iyilikler onu başarılı kıldı!

وَأِنَّهُمْ وَالرَّهْطُ لَا رَيْبَ فِيهِمْ عَلَى نُجْبِ الْفُرْدُوسِ فِي الْخُلْدِ تَسْرِحُ

Onların değerli bir topluluk olduğu hususunda şüphe yoktur.

Onlar ebedi âlemde yüce firdevslerde geziniyorlar!

سَعِيدٌ وَسَعْدٌ وَابْنُ عَوْفٍ وَطَلْحَةُ وَعَامِرٌ فَهْرٌ وَالرُّبَيْزُ الْمَمْدَحُ

Saîd, Sa'd, İbn Avf, Talha,

Fihrlilerin Amir'i ve övülmüş Zübeyr...

وَقُلْ: خَيْرٌ قَوْلٍ فِي الصَّحَابَةِ كُلِّهِمْ وَلَا تَكُ طَعَانًا تَعِيبُ وَتَجْرَحُ

Ashabın tümü hakkında en hayırlı sözü söyle,

Onları kınama, onları ayıplama ve onlara kötü söz söyleme!

نَطَقَ الْوَحْيُ الْمُبِينُ بِفَضْلِهِمْ وَفِي الْفَتْحِ أَيُّ فِي الصَّحَابَةِ تَمْدَحُ

Halbuki apaçık vahiy onların faziletini dile getirir.

Ve Fetih (suresin)de ashabı metheden ayetler vardır!

وَبِالْقَدَرِ الْمَقْدُورِ أَيْقُنْ فَإِنَّهُ
دِعَامَةُ عَهْدِ الدِّينِ وَالِدِّينِ أَفِيحُ

Mukadderat(a gelince); buna yakinen inan

Zira o, dinin temelidir ve din çok geniştir.

وَلَا تُنْكِرَنَّ جَهْلًا كَبِيرًا وَمُنْكَرًا
وَلَا الْحَوْضَ وَالْمِيزَانَ إِنَّكَ تُنْصَحُ

Nekir ve Münker'i cahilce inkar etme,

Havzu ve mizanı... Şüphesiz sana nasihat edilmektedir!

وَقُلْ: يُخْرِجُ اللَّهُ الْعَظِيمُ بِفَضْلِهِ
مِنَ النَّارِ أَجْسَادًا مِنَ الْفَحْمِ تُطْرَحُ

De ki: Azim olan Allah, lütfuyla çıkarmaktadır.

Ateşten kömür gibi olmuş cesetleri, atıldıkları kor ateşten.

النَّهْرَ فِي الْوَرْدِوسِ تَحْيَا بِمَائِهِ
كَحَبَّةِ حَمَلِ السَّيْلِ إِذْ جَاءَ يَطْفَحُ

Firdevs'teki nehirler ki onun suları ile canlanacaklar,

Geldiğinde her şeyi alıp götüren bir selin önündeki tohum gibi...

وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ لِلْخَلْقِ شَافِعٌ
وَقُلْ فِي عَذَابِ الْقَدْرِ: حَقٌّ مُوَضَّحٌ

Şüphesiz Rasulullah halkın şefahtisidir.

Kabir azabı hakkında; apaçık gerçektir, de.

وَلَا تُكْفِرَنَّ أَهْلَ الصَّلَاةِ وَإِنْ عَصَوْا
فَكُلُّهُمْ يَعْصِي وَذُو الْعَرْشِ يَصْفَحُ

Ehli namazı, günahkar olsa bile tekfir etme,

Hepsi günahkâr olsalar da, Arş'ın sahibi (olan Allah) onları affediyor.

وَلَا تَعْتَقِدْ رَأْيَ الْخَوَارِجِ إِنَّهُ
مَقَالٌ لِمَنْ يَهْوَاهُ يَزِيدِي وَيَفْضَحُ

Haricilerin inandığı gibi inanma, çünkü bu (inanç),

Yalnızca hevâ ehli için söylenmiştir. Öldürücü ve rezil edicidir!

وَلَا تَكُ مُرْجَأًا لِعُوبًا بِدِينِهِ
أَلَا إِنَّمَا الْمُرْجِيُّ بِالدِّينِ يَمْرَحُ

Diniyle oynayan Mürcie'den de olma,

Şüphesiz ki, Mürcî dinle alay etmektedir.

وَقُلْ: إِنَّمَا الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَنِيَّةٌ
وَفِعْلٌ عَلَى قَوْلِ النَّبِيِّ مُصْرَحٌ

De ki: İman; söz ve niyetten oluşmaktadır,

Ve amelden... Rasulullah'ın (sa) açık ifadesine göre.

وَيَنْقُصُ طُورًا بِالْمَعَاصِي وَتَارَةً بِطَاعَتِهِ يَنْمَى وَفِي الْوِزْنِ يَرْجَحُ

İsyan ile kimi zaman (iman) azalır ve bazen de,

İtaatle çoğalır ve mizanda ağır basar.

وَدَغَّ عَنْكَ آرَاءَ الرِّجَالِ وَقَوْلُهُمْ فَقَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ أَزْكَى وَأَشْرَحُ

İnsanların görüş ve sözlerini bırak.

Zira Rasulullah'ın sözleri, daha faydalı ve daha açıklayıcıdır.

وَلَا تَكُ مِنْ قَوْمٍ تَلَّهَوْا بِدِينِهِمْ فَتَنْطَعُنُ فِي أَهْلِ الْحَدِيثِ وَتَقْدَحُ

Dinlerini hafife alanlardan olma.

Hadis ehline karşı çıkan ve onları kötü görenlerden olma.

مَا اعْتَقَدْتُ الدَّهْرَ يَا صَاحِبَ هَذِهِ فَأَنْتَ عَلَى خَيْرٍ تَبَيُّتُ وَتُصْبِحُ

Ey okuyucu! Eğer buna zaman durdukça inanırsan

Gecen ve gündüzün hayırla geçer.

İbn Ebû Dâvûd akaide dair olan bu beyitlerde, Allah'a ve Resulüne tabi olmanın önemi, bidatlerden kaçınma, Kur'an'ın mahlûk olmadığı, Cehmiyye mezhebine mensup olmanın zararları, ru'yetullah'ın mutlaka gerçekleşeceği, Allah'ın sıfatları konusu, Allah'ın eli meselesi ve Cehmiyye'nin bu konudaki tutumunu ele almıştır. Dört halifenin faziletleri, sahabenin faziletleri, kader, Münker-nekir melekleri, havz-mizan, cehennemden çıkıp cennete girmenin mutlaka gerçekleşeceği, Rasulullah'ın şefaati, kabir azabı, ehli-i kible'nin tekfir edilemeyeceği, Haricîlerin ve Mürcie mezhebi mensuplarının hevâlarına uymaları gibi konuları gündeme taşımıştır. İman amel ilişkisi, imanın artıp eksileceği ve ehli hadise saldırmanın hoş olmadığı gibi o günlerde itikâden çok yoğun bir şekilde tartışılan konuları şiir tadında işlemiştir.

2.6. Fıkha Dair Eserleri

2.6.1. Kitâbü't-Tahâre

İbn Ebû Dâvûd'un Kitâbü't-Tahâre isimli bir kitabı olduğu kaynaklarımızda mevcuttur.¹³¹ Ancak bu kitabın da elimizde mevcut bir nüshası yoktur.

3. Sonuç

Abdullah b. Ebû Dâvûd meşhur Sünen sahibi Ebû Dâvûd'un oğludur. Babasının da büyük bir âlim olması sebebiyle devrin en önde gelen hocalarından ders almış ve devrinin seçkin ilim adamları arasında yerini almıştır. İsfahan'da doğumuyla başlayan hayatı pek çok faydalı eserler bırakarak Bağdat'ta son bulmuştur.

Kaynaklarımızda onun pek çok eserler verdiğinden bahsedilir. Bunlardan günümüze kadar ulaşıp ilim ehlinin istifadesine sunulmuş olanları olduğu gibi, tarihin akışı içerisinde kaybolup gitmiş veya dünyanın bir köşesinde kendilerini keşfedip ortaya çıkaracak dikkatli araştırmacıları bekleyenler de vardır.

Kur'an tarihi ve kıraatler, tefsir, Kur'an ilimleri, hadis, itikat ve fıkha dair pek çok eserinden en önemlisi ve kendisine nispet edilerek de anılanı, Kitâbü'l-Mesâhif isimli kitabıdır. Kaynaklarımızda Kitâbü'l-Mesâhif veya İhtilâfü'l-Mesâhif ismiyle pek çok kitaptan bahsedilir. Ancak bunlardan İbn Ebû Dâvûd'un elimizdeki Kitâbü'l-Mesâhif'i haricinde hiçbir tanesi günümüze ulaşmamıştır.

İbn Ebû Dâvûd'un Kitâbü'l-Mesâhif'i, Kur'an tarihi ile alakalı ilk dönemlere ait elimizdeki tek eser olması münasebetiyle Kur'an tarihinin başlıca kaynaklarından. Yine aynı konuda yazılan el-Kırâât ve Şerîatü'l-Kârî isimli eserleri maalesef günümüze kadar ulaşmamıştır.

Tefsire dair yazılan et-Tefsîr ve Şerîatü't-Tefsîr isimli eserleri de teessürle belirtmeli ki elimizde değildir.

Kur'an ilimleri alanında yazılan en-Nâsihu ve'l-Mensûh, Fedâilü'l-Kur'an ve Nazmü'l-Kur'an isimli eserleri de akıp giden zaman içerisinde kaybolmuştur.

Hadisle ilgili kaleme aldığı eserlerinden es-Sünen ve Kitâbü'l-Mesâbîh elimizde olmasa da Müsned-i Âişe ismiyle de meşhur olan el-Müsned fi'l-Hadis isimli eseri günümüze kadar ulaşmış ve tahkikli olarak basımı yapılmıştır.

¹³¹ Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Mu'cemü'l-müfehres ve tecridü'l-esânidi'l-kütübi'l-meşhûre ve'l-eczâi'l-mensûre*, thk. Muhammed Şekûr (Beyrut 1418/1998), 59-60; Muhammed Ebû Bekir b. Ali, "Kısmü'l-akîde" *İstidrâkât alâ târihi't-türâsi'l-Arabî*, 3: 99.

<http://dergipark.gov.tr/ihya>

İtikada dair olan Kitâbü'l-Ba's ve Manzûmetü'l-Hâiyye isimli eserleri de elimizde mevcut bulunan iki mühim eseridir.

Fıkıh alanında var olduğu belirtilen Kitâbü't-Tahâre isimli eseri de diğer pek çok eseri gibi günümüze kadar ulaşamamış kitaplardandır.

Günümüze kadar ulaşamayan kitaplarından önemli bir kısmı belki de tamamı, günümüz imkânlarının eskiye oranla daha fazla olması ve gayretli ilim adamlarımızın sayısının artması sayesinde gün yüzüne çıkacak ve ilim hayatının istifadesine sunulacaktır diye umut ediyoruz.

Kaynakça

- ALGÜL, Hüseyin. “Ezd, Benî Ezd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 46-47. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, “Kitâbü'l-Mesâhif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26: 110. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- ALTIKULAÇ, Tayyar. “Zehebî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 180-188. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- ASKALÂNÎ, İbn Hacer. *Mu'cemül-müfehres ve tecrîdü'l-esânîdi'l-kütübi'l-meşhûre ve'l-eczâi'l-mensûre*. Thk. Muhammed Şekûr. Beyrut 1418/1998.
- AVCI, Casim. “Sugûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 473-474. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- AYDINLI, Abdullah. “İbn Ebû Hayseme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 434. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- AYDINLI, Abdullah. “İbn Sâid el-Hâşimî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 302. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- BAŞARAN, Selman. “Fellâs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 309. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- BAŞARAN, Selman. “İbn Adî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 296-298. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- BEDR, Abdürrezzâk b. Abdülmuhsin, *et-Tuhfetü's-seniyye şerhu manzûmeti'bni Ebî Dâvûd el-Hâiyye*, b.y.: Metâbiu edvâi'l-müntedî, ts.
- BOSWORTH, C. E. “Sîstân”. *The Encyclopaedia of Islam (New Edition)*. 9: 546-547. Leiden: E. J. Brill, 1996).
- ÇAKAN, İ. Lütfi. “Dârekutnî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 488. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- DÂVÛDÎ, Şemsüddîn. *Tabakâtü'l-Müfessirîn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- DEMİRCİ, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. 41. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- EBÛ BEKİR B. ALÎ, Muhammed. “Kısmü'l-akîde”. *İstidrâkât alâ târîhi't-türâsi'l-Arabî*. Cidde 1422.
- FAYDA, Mustafa. “Kahtân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 201-202. Ankara: TDV Yayınları, 2001.

- FAYDA, Mustafa. “Taberî, Muhammed b. Cerîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 314-315. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- HAMEVÎ, Yâkût. *Mu’cemü’l-büldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.
- HATÎB el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdâd*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf. 16 Cilt. Beyrut: Dâru’l-garbi’l-İslâmî. 1422/2002.
- HİKMET Beşîr Yâsîn. “Kısmü’l-kırâât”. *İstidrâkât târîhi’t-türâsi’l-Arabî*. Cidde 1422.
- İBN A. DÂWÛD al-Sijistânî (a. Bakr ‘Al. b. Sul. b. al-Ash’ath al-Hanbalî). *al-Ba’th wa’l-nushûr*. ed. ‘Ar. H. Mahmûd. Le Caire: Maktabat ‘Alâm al-Fikr, 1410/1989.
- İBN EBÎ DÂVÛD. *Kitâbü’l-Ba’s*. Nşr. Ebû Hacer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1407/1987.
- İBN EBÎ DÂVÛD. *Kitâbü’l-Ba’s*. Nşr. Ebû İshak el-Huveynî. Beyrut 1408/1988.
- İBN EBÎ DAVÛD. *Kitâbü’l-Mesâhif*. Nşr. A. Jeffery. Leiden: E. J. Brill, 1355/1937.
- İBN EBÎ DÂVÛD. *Müsnedü Âişe*. Nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin. Kuveyt: Mektebetü Dâri’l-Aksâ, 1405/1985.
- İBN EBÎ YA’LÂ, *Tabakâtü’l-Hanâbile*. Thk. Muhammed Hâmid. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-ma’rife, ts.
- İBN HALLİKÂN, el-Bermekî. *Vefeyâtü’l-a’yân ve enbâü ebnâi’z-zamân*. Thk. İhsân Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1994.
- İBNÜ’L-CEZERÎ, Şemsüddîn. *Gâyetü’n-Nihâye fi Tabakati’l-Kurrâ*. Nşr.G. Bergstraesser. 3 Cilt. Mısır: Mektebetü İbn Teymiyye, 1351/1932.
- İBNÜ’N-NEDÎM. *Fihrist*. Beyrut: Dâru’l-ma’rifeti Beyrut, 1417/1997.
- JEFFERY, Arthur. “Kur’an Tarihi”. Trc. Alpaslan Sarı – M. Kemal Atik. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008): 163-184.
- KALLEK, Cengiz. “Müd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 457-459. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Ahmed b. Hanbel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 75-80. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- KANDEMİR, Yaşar. “Ebû Dâvûd es-Sicistânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 119-121. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

- KANDEMİR, M. Yaşar. “Ebû Zer el-Herevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 269-270. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Ebû Zür’a er-Râzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 274-275. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Hatîb el-Bağdâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 452-460. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Müslim b. Haccâc”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Tirmizî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 202-204. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- KAYS, Âli Kays, *el-Îrâniyyûn ve’l-edebü’l-Arabî (Ricâlü ulûmi’l-Kur’ân)*. b.y.: Müessesetü’l-buhûs ve’t-tahkîkâtî’s-sekâfiyye ts.
- KOCA, Ferhat. “Sâlih b. Ahmed b. Hanbel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 36. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- KOÇKUZU, Ali Osman. “Firebrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 132. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- KOÇKUZU, Ali Osman. “İbn Şâhin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 367-369. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- KOÇKUZU, Ali Osman. “İbnü’l-Mukrî el-İsfehânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 137-138. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- KÜÇÜK, Raşit. “Muhammed b. Eslem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 527-528. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- MEŞHÛR B. HASEN B. SÜLEYMÂN, Ebû Ubeyde. – Râid b. Sabrî, Ebû Huzeyfe. *Mu’cemü’l-musannefâtîl-vâride fî fethi’l-bârî*. er-Riyad 1412/1991.
- NEVBAHTÎ, Âdil. *Mu’cemü’l-müfessirîn*. Beyrut 1983.
- ÖZAFŞAR, M. Emin, “Zühli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34: 543. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- ÖZEN, Şükrü. “Hallâl, Ebû Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 382-383. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Nişâbur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 149-151. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

- SEFFÂRÎNÎ, Muhammed b. Ahmed b. Sâlim. *Levâihu'l-envâri's-seniyye ve levâkihu'l-efkâri's-sünniyye şerhu kasîdeti İbn Ebî Dâvûd el-hâiyye fî akîdeti ehli'l-âsâri's-selefiyye*. Nşr. Abdullah Muhammed b. Süleyman el-Busayrî. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Râşid, 1415/1994.
- SÖNMEZ, M. Ali. "Hâkim el-Kebîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 188. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- SÖNMEZ, M. Ali. "İbn Hibbân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 63-64. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- SÜVEYSÎ, Muhammed. "Ebherî, Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 74-75. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- TOKSARI, Ali. "İbn Şâzân el-Bağdâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 369-370. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- UĞUR, Müctebâ, "Bündâr. Muhammed b. Beşşâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 488-489. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- YARDIM, Ali. "Eşec el-Kindî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 461-462. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- YARDIM, Ali. "İbn Ebû Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 429. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- YAZICI, Tahsin. "Hemedan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 183-185. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed. *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife li't-tibâa ve'n-neşr, 1963.
- ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed. *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- ZİRİKLÎ, Hayreddîn. *el-A'lâm*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn, 2002.
- ZÜHAYLÎ, Muhammed. *Merciu'l-ulûmi'l-İslâmiyye: Ta'rîfuhâ, Târihuhâ, Eimmetuhâ, Ulemâuhâ, Mesâdiruhâ, Kütübühâ*. Dimeşk: Dâru't-türâs, ts